

Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Sosyal Destek, Öz Yeterlik ve Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi *

Melih Çattık ¹, Veysel Aksoy ²

Öz

Bu çalışmada; okulöncesi dönemde (0-6 yaş) gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bu ilişkiyi yordayan değişkenleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın katılımcı grubu, okulöncesi dönemde bulunan gelişimsel yetersizlik tanımlı çocukların 225 ebeveyninden meydana gelmiştir. Katılımcı grubundan 139'u çocukların annesi, 86'sı ise babasıdır. Çalışma sürecinde çocuklara ve ebeveynlerine ait kişisel bilgiler, araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılarak elde edilmiştir. Çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek üzere "Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği/YASDÖ" kullanılmıştır. Katılımcıların ebeveyn öz yeterlik düzeylerini değerlendirmek için; "Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu/EÖYÖ-TV" ndan yararlanılmıştır. Katılımcıların yaşam doyum düzeylerini belirlemek için ise "Yaşam Doyum Ölçeği/YDÖ" kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, katılımcıların algıladıkları sosyal destek düzeyleriyle gelir düzeyleri arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, katılımcıların öz yeterlik algılarının çocuklarının sahip olduğu tanı türlerine göre değiştiği ortaya konmuştur. Ayrıca; sosyal destek ve ebeveyn öz yeterliği ile yaşam doyum arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, sosyal destek ve ebeveyn öz yeterliği değişkenlerinin birlikte yaşam doyumunu toplam varyansının bir kısmını açıkladığı saptanmıştır. Sonuçta, sosyal destek ve ebeveyn öz yeterliği değişkenlerin yaşam doyumunu üzerinde anlamlı birer yordayıcı değişken oldukları ortaya konulmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgular tartışılmış ve ileri araştırmalar ile uygulamalar için çeşitli öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ebeveyn öz yeterliği
Gelişimsel yetersizlik
Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler
Öz yeterlik
Sosyal destek
Yaşam doyum

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 12.04.2017

Kabul Tarihi: 14.03.2018

Elektronik Yayın Tarihi: 18.05.2018

DOI: 10.15390/EB.2018.7246

* Bu makale Melih Çattık'ın Veysel Aksoy danışmanlığında yürüttüğü "Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek ve öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü, Türkiye, mcattik@anadolu.edu.tr

² Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü, Türkiye, vaksoy@anadolu.edu.tr

Giriş

Yaşam doyumu, olumlu ya da olumsuz pek çok farklı değişkenden etkilenen ve bireyin psikolojik iyi olma hali ile yaşam kalitesini gösteren bir çatı kavramdır (Veenhoven, 1996, s. 2). Yaşam doyumu bireyin cinsiyeti, yaşı, iş durumu, sosyo-ekonomik düzeyi, çevresel ve kişisel özellikleri ile evlilik durumu ve sosyal yaşam özellikleri gibi değişkenlerle ilgilidir. Yaşam doyumu bireyin gelecekte elde etmek istedikleri ile şu anda sahip olduklarının karşılaştırılmasıyla belirlenen bir değişkendir (Köker, 1991, s. 1; Özer ve Karabulut, 2003, s. 73; Selçukoğlu, 2001, s. 3). Yaşam doyum düzeyi yüksek olan bireylerin, yaşamlarında karşılaştıkları olaylar ve problemler karşısında duygusal olarak olumlu süreçleri kullanarak çözüme daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaştıkları, buna karşın düşük yaşam doyum düzeyine sahip bireylerin yaşamlarında olumsuz bir durumla karşılaştıkları anlarda doğru duygusal süreçleri kullanamadıkları, sorunlarla baş edemedikleri, kaygı, depresyon ve öfke benzeri tepkiler göstererek çözüme erişemedikleri ifade edilmektedir (Myers ve Diener, 1995, s. 1019).

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini inceleyen çalışmalar; evlilik uyumu ve ailenin gelir düzeyi (Ende İnce ve Güdücü Tüfekçi, 2015, s. 102) gibi olumlu değişkenlerin yüksek düzeyde olmasının ebeveynlerin yaşam doyum düzeyini arttırdığını; buna karşılık stres düzeyi (Bilge vd., 2014, s. 611; Cho ve Hong, 2013, s. 230; Darling, Senatore ve Strachan, 2012, s. 270; Eapen, Crncec, Walter ve Ping Tay, 2014, s. 2; Huang, Chang, Chi ve Lai, 2014, s. 176), umutsuzluk düzeyi (Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009, s. 24) ile kaygı düzeyi, çocuklarının problem davranış sergileme ve yetersizlik şiddeti (Allik, Larsson ve Smedje, 2006, s. 2; Baker, Blacher ve Olsson, 2005, s. 575) gibi olumsuz değişkenlerin oranlarının yüksek olmasının ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini azalttığını göstermektedir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini incelemek üzere gerçekleştirilen araştırmalar; öz yeterlik (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006, s. 55; Williams, Cullen ve Barlow, 2005, s. 107) ve sosyal destek (Cappe, Wolff, Bobet ve Adrien, 2011, s. 1279; Davis ve Gavidia-Payne, 2009, s. 153; Duvdevany ve Abboud, 2003, s. 264; Migerode, Maes, Buysse ve Brondeel, 2012, s. 487; Smith, Greenberg ve Seltzer, 2012, s. 1818) değişkenleri ile ebeveynlerin sahip olduğu yaşam doyum düzeylerinin anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Ebeveyn öz yeterliği; "bireylerin çocuk sahibi olmalarıyla birlikte sahip oldukları yeni görev/sorumlulukları yürütebilme ve yönetebilme yeterlikleri hakkında kendilerine karşı inanç ve yargılarıdır (Montigny ve Lacharite, 2005, s. 387). Yaşam doyumu ve öz yeterlik değişkenlerinin birlikte incelendiği çalışmalara bakıldığında; ebeveynlerin öz yeterlik algılarının kendilerine sunulan müdahale programları aracılığıyla arttığı, bunun yanı sıra yaşam doyum düzeylerinde de gelişmeler yaşandığı belirlenmiştir (Barlow vd., 2006, s. 55; Williams vd., 2005, s. 107).

Sosyal destek kavramı "birey üzerinde duygusal ve davranışsal yararları bulunan, bilgi, tavsiye, maddi yardım sunma veya bireyi çevresindeki diğer bireylerle olan karşılıklı ilişkilerini güçlendirmesi için destekleme" anlamına gelmektedir (Gottlieb, 1983, s. 278). Yaşam doyumu ve sosyal destek değişkenlerinin beraber ele alındığı çalışmalar incelendiğinde; ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile sosyal destek algıları arasında orta-yüksek düzeyde pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır (Cappe vd., 2011, s. 1279; Davis ve Gavidia-Payne, 2009, s. 153; Duvdevany ve Abboud, 2003, s. 264; Kaner, 2004, s. 1; Migerode vd., 2012, s. 487; Smith vd., 2012, s. 1818).

Yaşam doyumu, bireyin evliliği ve iş hayatı ile diğer alanlarda sürdürdüğü yaşamından duyduğu mutluluk düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Myers ve Diener, 1995, s. 1020). Bir diğer ifadeyle yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlik gibi doğrudan müdahale edilen bir değişken değildir. Yaşam doyumu, birden fazla psikolojik parametrenin birleşmesiyle ortaya çıkan toplam bir mutluluk ve doyum düzeyidir. Yaşam doyumu eğitsel veya psikolojik müdahalelerle geliştirilebilen bir değişken değildir. Yaşam doyumu, gelişimine katkıda bulunan değişkenlerin düzeylerinin artırılması veya depresyon ve stres gibi değişkenlerin düzeylerin azaltılması aracılığıyla müdahale edilebilen bir değişkendir.

Bu çalışmada okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocukların ebeveynlerinin algıladıkları, öz yeterlik düzeyleri ve sosyal destek düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi açıklamak ve bu ilişkinin yordayıcı değişkenlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu hedeften yola çıkarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyi nedir?
2. Okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyi nedir?
3. Okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeyi nedir?
4. Okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik, sosyal destek ve yaşam doyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik ve sosyal destek düzeyleri, yaşam doyum düzeylerini yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma okulöncesi dönemde bulunan ve gelişimsel yetersizlik tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik ve sosyal destek algıları ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yürütülen betimsel-bağıntısal bir araştırmadır. Betimsel-bağıntısal araştırmalar, iki veya daha fazla değişkenin arasındaki ilişkinin varlığını ve/veya bu ilişkinin derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırmalardır. Betimsel-bağıntısal araştırmalardan elde edilen veriler tam bir neden-sonuç ilişkisi vermemektedir, ancak; incelenen değişkenlerle ilgili ipuçları vererek kestirimde bulunulmasına olanak sağlarlar (Karasar, 2013).

Katılımcılar

Bu çalışmanın katılımcıları seçilirken, amaçlı örnekleme yöntemleri arasında olan “ölçüt örnekleme yöntemi” tercih edilmiştir. Bu yöntem, “katılımcıların çalışmanın problemiyle ilgili olarak belirlenen özelliklere sahip bireyler, nesnelere, durumlar veya olaylardan oluşturulması” şeklinde tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017, s. 92). Gerçekleştirilen ölçüt örnekleme sonucunda, Eskişehir ve Zonguldak şehirlerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim gören çocuklar ile Eskişehir'de bir üniversite bünyesinde bulunan, gelişimsel yetersizliği olan bireylere yönelik olarak eğitim ve araştırma faaliyetleri sürdüren bir araştırma enstitüsünün gelişimsel destek biriminden eğitim alan okulöncesi dönemde bulunan gelişimsel yetersizlik tanılı çocukların ebeveynlerine çalışmada yer verilmiştir. Bu çalışmanın katılımcıları, okulöncesi dönemde bulunan gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklar ve bu çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Çalışmaya toplam 225 ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlerin 72'si aynı çocuğun anne ve babasıdır. Katılımcıların 139'u (% 61.8) anne ve 86'sı (% 38.2) babalardan oluşmaktadır. Katılımcı ebeveynlerin yaşları 22 yaş ile 60 yaş arasında değişkenlik göstermektedir. Ebeveynlerin yaş ortalaması 35.8 ve standart sapması 7.2 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında, 68'inin (% 30.2) ilkökul mezunu, 33'ünün (% 14.7) ortaokul mezunu, 59'unun (% 26.2) lise mezunu, 56'sının (% 24.9) lisans mezunu ve 9'unun (% 4) lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların aylık gelirleri incelendiğinde, aylık gelirin ortalama 1656 TL olduğu, en az aylık gelirin 0 TL en çok aylık gelirin ise 7500 TL olduğu ortaya çıkmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların yaşları incelendiğinde, yaş ortalamasının 52.3 aylık olduğu ve en küçük çocuğun 15 aylık, en büyük çocuğun ise 71 aylık ve standart sapmanın 12.76 olduğu saptanmıştır. Çocukların cinsiyetlerine bakıldığında, 143'ünün (% 63.6) erkek ve 82'sinin (% 36.4) kız olduğu görülmektedir. Çocukların tanı türleri incelendiğinde; 71'inin (% 32) otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı olduğu, 77'sinin (% 34) zihinsel yetersizliğe sahip olduğu, 77'sinin (% 34) diğer gelişimsel yetersizlikler grubundan oldukları belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Yaşam Doyum Ölçeği (YDÖ). Bu çalışmada katılımcıların yaşam doyum düzeylerini değerlendirmek üzere, Diener (1985) tarafından geliştirilen ve Köker (1991) tarafından da Türkçeye uyarlanan Yaşam Doyum Ölçeği (YDÖ) kullanılmıştır. Yaşam doyum ölçeği 5 maddeden oluşan 7'li Likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir. Diener (1985), ölçeğin Alfa katsayısını .87 olarak raporlaştırmıştır. Yetim (1993) ise, çalışmasında yaşam doyum ölçeğinin Türkçe uyarlamasının güvenilirlik hesaplamasını gerçekleştirmiş, Alfa katsayısını .86; test-tekrar test güvenilirlik katsayısını ise, .73 olarak belirlemiştir. Bu çalışmada, yaşam doyum ölçeğinde bulunan 5 madde için, Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı .88 (n=225) olarak hesaplanmıştır.

Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ). Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği-YASDÖ, Kaner (2010) tarafından ana babaların algıladıkları sosyal destek düzeylerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen bir ölçektir. Sosyal destek ölçeği, 4 alt ölçekte yer alan toplam 28 maddeden oluşan 4'lü Likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir. Bu çalışmada kullanılan Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği, ebeveynlerin sosyal desteğin varlığını algılama düzeylerini ölçmektedir. Kaner (2010) çalışmasında YASDÖ'nün güvenilirliğini ortaya koymak üzere, alt ölçeklerin ve ölçeğin tamamının iç tutarlık düzeylerini incelemiştir. Yapılan inceleme sonucunda, Alfa katsayıları alt ölçekler için sırasıyla (0.83, 0.95, 0.85, 0.96) şeklinde tespit edilmiştir. Bu çalışmada YASDÖ 'de bulunan 28 madde için Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı .95 olarak hesaplanmıştır (n=225). YASDÖ alt ölçekleri için, Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı; Bilgi Desteği Alt Ölçeği .87 (6 madde); Bakım Desteği Alt Ölçeği .81 (4 madde); Duygusal Destek Alt Ölçeği .89 (8 madde) ve Sosyal Birliktelik Desteği Alt Ölçeği .88 (10 madde) olarak hesaplanmıştır.

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (EÖYÖ). Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği; Guimond, Moore, Aier, Maxon ve Diken (2005) tarafından geliştirilen ve Diken'in (2007) Türkçe'ye uyarladığı, yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik becerileriyle ilgili öz yeterlik algılarını ölçmek için kullanılan bir ölçektir. Ebeveyn Özyeterlik Ölçeği 7'li Likert tipi bir derecelendirme ölçeği olup, toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Cavkaytar, Aksoy ve Ardıç (2014), ebeveyn özyeterlik ölçeğinin güvenilirlik düzeyini değerlendirmek için, Cronbach 's Alpha iç tutarlık katsayı ölçümü yapmış ve test-tekrar test güvenilirliği işlemini gerçekleştirmiştir. Ölçeğe ait test tekrar test güvenilirliği işlemi sonucunda, Pearson korelasyon katsayısı, $r = 0.79$, $p < 0.001$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı ise, $a = 0.95$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada Ebeveyn Öze Yeterlik Ölçeği'nde bulunan 17 madde için Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı .98 olarak hesaplanmıştır (n=225).

Kişisel Bilgi Formu. Araştırmacı, katılımcı ebeveynlere ait bilgileri almaya yönelik sorular ve gelişimsel yetersizliği olan çocuklara ait bilgileri almaya yönelik sorular olmak üzere iki temel kısımdan oluşan bir kişisel bilgi formu geliştirmiştir. Kişisel bilgi formunun içeriğinde ebeveynlerin; yaş, cinsiyet, aylık gelir ve eğitim durumlarıyla ilgili sorular yer almaktadır. Formun gelişimsel yetersizliği olan çocuklar için hazırlanan kısmında ise, çocukların yaş, cinsiyet ve tanı türleri ile ilgili sorular yer almaktadır.

Süreç

Araştırmada kullanılan EÖYÖ, YASDÖ ve YDÖ ölçekleri, iki şehirde (Eskişehir ve Zonguldak) toplam beş okulda uygulanmıştır. Süreç içerisinde toplam 350 ölçek dağıtılmış, ölçeklerden %87.1'inin (249 tanesi) geri dönüşü sağlanmıştır. Geri dönüşü gerçekleşen ölçeklerden 14 adeti ölçek yönergesine uygun olmayan şekilde doldurulduğu için (aynı ölçek maddesine birden fazla cevap verilmesi, ölçeğin ilk kısmında yer alan bilgi formunun doldurulmamış olması veya ölçek maddeleri arasında cevaplanmamış madde bulunması) analiz sürecine katılmamıştır. Süreç içerisinde gerçekleştirilen analizler, uygun bir şekilde doldurulan 225 ölçek formu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin katılımcılara dağıtılması ve toplanması yaklaşık bir buçuk aylık bir süreç almıştır.

Analiz Yöntemi

Çalışma sürecinde elde edilen verilerin analizi, betimsel istatistiklerle birlikte, grup ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu durumlarda t-testi ve ANOVA; değişkenler arası

ilişkilerin değerlendirildiği analizlerde Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı; yordayıcılık ilişkisinin değerlendirildiği durumlarda ise çoklu doğrusal regresyon analizi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Verilerin bilgisayar ortamına işlenmesi ve analizi IBM SPSS 22.0 veri analizi paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada, okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumlarının demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin cinsiyetlerine [t(223)=1.34, p>.05], eğitim seviyelerine [F(3224)=1,041, p >.01] ve aylık gelirlerine göre (r = .131, p>.05) anlamlı düzeyde farklılık göstermediği saptanmıştır. Bununla birlikte ebeveynlerin yaşları ile yaşam doyum düzeyleri arasında da herhangi bir anlamlı ilişki bulunmadığı belirlenmiştir (r =.12, p>.05). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların cinsiyetleri [t(223)= -.384, p>.05], tanıları [F(2-224)=0,403 p <.05] ve yaşlarına (r = -.076, p>.05) göre de ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin sosyal destek algıları, cinsiyetlerine [t(223)=1.83, p>0.05] ve eğitim düzeylerine [F(3-224)=2,394, p >.01] göre anlamlı bir biçimde farklılaşmamıştır. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin yaşları (r =.09, p>.01) ile sosyal destek algıları arasında da anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmamıştır. Çalışmanın katılımcısı ebeveynlerin sosyal destek algıları ile aylık gelir düzeyleri (r = .17, p<.05) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ebeveynlerin aylık gelir düzeyleri yükseldikçe algıladıkları sosyal destek düzeyi de artmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular, gelişimsel yetersizliği olan çocukların yaşlarıyla (r = -.05, p>.05) ebeveynlerinin sosyal destek algı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde herhangi bir ilişki olmadığını göstermiştir. Ebeveynlerin sosyal destek algı düzeylerinin çocukların cinsiyetlerine [t(223)=-.667, p>0.05] ve tanılarına [F(2-224)=0,360, p >.01] göre de anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Ebeveyn öz yeterliğine ilişkin gerçekleştirilen demografik değişkenlere yönelik analizler çalışmaya katılan ebeveynlerinin öz yeterlik algı düzeylerinin ebeveynlerin cinsiyetlerine [t(223)=1.45, p>0.05], eğitim düzeylerine [F(3-224)=1,273, p >.01] ve aylık gelir düzeylerine (r = .023, p>.05) göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin öz yeterlik algıları ile yaşları arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı (r = .023, p>.05) saptanmıştır. Ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri, çocuklarının cinsiyetlerine [t(223)=-.760, p>.05] ve yaşlarına (r = .018, p>.05) göre anlamlı bir değişiklik göstermezken; çocukların tanı türlerine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [F(2-224)=3,139, p <.05]. Ortaya çıkan bu farkın kaynağını belirlemeye yönelik olarak yapılan analiz sonucunda, zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin diğer gelişimsel yetersizlikler grubunda bulunan çocuklara sahip ebeveynlere göre daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın katılımcılarının EÖYÖ ve YASDÖ'den elde ettikleri puanların YDÖ den aldıkları puanları yordama durumuna yönelik gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizinin sonuçları, ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek değişkenlerinin birlikte yaşam doyum düzeyini % 46 oranında açıkladığını göstermiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin uygulanan üç ölçekten aldıkları puanlar arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplaması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen analiz sonuçları, ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile sosyal destek algıları (r = .52, p <.01) ve ebeveyn öz yeterliği düzeyleri (r = .63, p <.01) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 1. Yaşam Doyumunun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	18.315	2.669	-	6.861	.000	-	-
Ebeveyn Öz Yeterliği	1.723	.193	.497	8.928	.000	.631	.514
Sosyal Destek	.128	.025	.286	5.132	.000	.518	.326
R = .679		R ² = .462					
F(2, 222) = 95.158		p = .000					

Ebeveyn öz yeterliği ile sosyal destek değişkenlerinin yaşam doyum düzeyini yordamasıyla ilişkili regresyon analizi sonuçları Tablo 1' de görülmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde, ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek (yordayıcı değişkenler) ile yaşam doyumunu (yordanan değişken) arasındaki ikili ve kısmi korelasyonların var olduğu; ebeveyn öz yeterliği ile yaşam doyumunu arasında olumlu ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r = .63$) var olduğu ancak sosyal destek değişkeni kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r = .514$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Sosyal destek değişkeni ile yaşam doyumunu arasında da olumlu ve orta düzeyde bir ilişki ($r = .52$) bulunmaktadır. Ancak ebeveyn öze yeterliği değişkeni kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r = .33$ olarak hesaplandığı görülebilmektedir.

Ebeveyn öz yeterliği ile sosyal destek değişkenlerinin birlikte varlığı ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkarmaktadır, $R = .679$, $R^2 = .462$, $p < .01$. Ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek değişkenleri birlikte yaşam doyumunu değişkeninin toplam varyansının %46 oranlık kısmını açıklamaktadır.

Tartışma

Bu çalışmanın amacı; okulöncesi dönem gelişimsel yetersizlik tanılı çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algı düzeyleri ve öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek ve bu ilişkiyi yordayan değişkenleri ortaya koymaktır. Tartışma başlığı altında, süreçte elde edilen verilerden yola çıkılarak çalışmaya katılan ebeveynlerin, (a), öz yeterlik (b) sosyal destek ve (c) yaşam doyumunu düzeyleri değerlendirilmiştir.

Çalışmadan elde edilen veriler incelendiğinde; çalışmaya katılan ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine ve aylık gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin yaşları ile yaşam doyum düzeyleri arasında da herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile gelişimsel yetersizliği olan çocukların cinsiyetleri, tanı türleri ve yaşlarına göre de anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır.

Gelişimsel yetersizlik tanılı çocuğa sahip ebeveynlerle ilgili olarak alanyazında gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde, genel olarak ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği görülmüştür (Akandere vd., 2009, s. 29; Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009, s. 962; Karande ve Kulkarni, 2009, s. 101). Ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmamış olması, yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın, anne ya da baba olsun yaşam doyumunu benzer şekilde etkileyebileceği olasılığıyla açıklanabilir.

Alan yazında yer alan ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişkinin değerlendirildiği araştırmalar incelendiğinde; birbirinden farklı bulgulara ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Huang ve diğerleri (2014, s. 180) ve Lee ve diğerleri (2009, s. 235) gerçekleştirdikleri araştırmada ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile yaşları arasında herhangi bir ilişkinin var olmadığını ortaya koymuşlardır. Bunun yanı sıra, Akandere ve diğerleri (2009, s. 29), Lloyd ve Hastings (2009, s. 965) ve Krauss ve Seltzer (1993, s. 60) gerçekleştirdikleri araştırmalarda yaşça büyük olan ebeveynlerin orta yaş ve daha genç yaşta ebeveynlere oranla daha yüksek yaşam doyum düzeyine sahip olduklarını belirlemişlerdir. Karande ve Kulkarni (2009, s. 101) yaptıkları araştırmada 40 yaş ve altı ebeveynlerin 40 yaş üstü ebeveynlere göre oranla daha yüksek yaşam doyum düzeyine sahip olduklarını belirtirken; Meral, Cavkaytar, Turnbull ve Wang (2013, s. 240) aile yaşam kalitesi ile ebeveynlerin yaşı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını bildirmişlerdir. İlgili alanyazında ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile yaşları arasında var olan ilişkiye yönelik oldukça farklı bulguların bulunması, yaşam doyumunu söz konusu olduğunda yaşın; aylık gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve sosyal destek düzeyi gibi dışsal faktörler ile depresyonda olma, evlilikteki uyum ve stres düzeyi gibi içsel faktörlerle beraber bir bütün olarak düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Yaş değişkeni, yalnız başına yordayıcı bir değişken niteliği taşımamaktadır. Yaş değişkeni, etkisi diğer değişkenlerle birlikte ortaya çıkan bir faktör olarak düşünülmelidir. Krauss ve Seltzer (1993, s. 60), gerçekleştirdikleri araştırmada zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerle çalışmışlardır. Bu araştırmada, yaşça büyük olan annelerin, çocuklarının sahip oldukları yetersizlik durumuyla ilgili olarak merak ettikleri

veya öğrenmeleri gereken yeni bir şeyin kalmamış olması sebebiyle; yaşam doyum düzeylerinin genç annelere oranla daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra; Karande ve Kulkarni'nin (2009, s. 101) gerçekleştirdikleri çalışmadan elde edilen verilere göre; yaşça küçük olan ebeveynlerin yaşça daha büyük olan ebeveynlere oranla, daha yüksek yaşam doyum düzeyine sahip olmalarını, karşılaştıkları problemleri çözmede daha çok enerjiye ve kaynağa sahip olmalarıyla açıklamışlardır. Bu çalışmada, yaşam doyumunu ile yaş değişkeni arasında herhangi bir ilişki saptanmamış olması; anne babaların yaş ortalamasınının 35.8 olması ve çocukların yaşlarınının küçük ve birbirine yakın olması ile açıklanabilir.

Ebeveynlerin eğitim ve yaşam doyum düzeyleriyle ilgili kimi çalışmalar, yaşam doyumunu ile eğitim düzeyi arasında herhangi bir ilişki olmadığını belirtmektedirler (Akandere vd., 2009, s. 30; Lee vd., 2009, s. 235; Pozo, Sarriá ve Brioso, 2014, s. 452). Bunun yanı sıra, Karande ve Kulkarni (2009, s. 101) gerçekleştirdikleri çalışmada eğitim düzeyi ile yaşam doyumunu arasında bir ilişkinin var olduğunu; ebeveynlerin eğitim düzeylerinin artmasıyla yaşam doyum düzeylerinin de artış gösterdiğini belirtmişlerdir. Akandere ve diğerleri (2009, s. 30) ise, gerçekleştirdikleri çalışmada annelerin eğitim düzeylerine göre yaşam doyum düzeylerinin farklılaşmadığını belirtmişlerdir. Ancak; çalışmaya katılan babalar arasından daha yüksek eğitim düzeyine sahip olanların daha düşük eğitim düzeyine sahip olanlara oranla daha yüksek düzeyde yaşam doyumlarının olduğunu ifade etmektedirler. Stein ve Book (2003) karşılaştıkları problemleri üstesinden kolayca gelebilen ve çözümler üretebilen eğitim düzeyi yüksek kişilerin yaşam doyum düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmektedirler. Kişilerin daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olmaları, çocuklarının yetersizlik durumuyla ilgili bilgi kaynaklarına ulaşma aşamasında onları daha düşük düzeyde eğitime sahip olan kişilere göre, daha avantajlı bir noktaya taşıyabilir. Bir problemler karşılaşıldığında, bireyler bilgi kaynakları arasından doğru olanlara eğitim düzeyleri sayesinde kolay bir şekilde ulaşabilirler. Ancak; yetersizlik tanısı olan bir çocuğa sahip olduğunda ilk başlarda geçilen şok, inkar ve yadsıma gibi evreler, ebeveyn yetersizlik durumuna uyum sağlayana kadar, eğitim düzeyi yüksek olmanın yaşam doyum düzeyini arttırıcı etkisini baskılıyor olabilir. Bu bulgu, çalışmada yer alan çocukların henüz küçük yaşta ve yeni tanı almış olmaları nedeniyle ebeveynlerin yetersizlik durumuna uyum aşamasına geçememiş olmaları ile açıklanabilir.

Bu çalışmada elde edilen ebeveynlerin aylık gelir düzeylerine göre yaşam doyum düzeylerinin farklılaşmamasıyla ilgili araştırma bulgusu, eğitim düzeyine benzer şekilde açıklanabilir. Huang ve diğerleri (2014, s. 180), Karande ve Kulkarni (2009, s. 101) ve Perumal, Veeraraghavan ve Prakash Lekhra'nın (2014, s. 795) gerçekleştirdikleri çalışmalara göre de ebeveynlerin aylık gelir düzeyleri yaşam doyum düzeyleri açısından anlamlı herhangi bir fark yaratmamıştır. Bunun yanı sıra; Lee ve diğerleri (2009, s. 232) ve Meral ve diğerleri (2013, s. 240) gerçekleştirdikleri araştırmalarda ebeveynlerin aylık gelir düzeyi ile yaşam doyum düzeylerinin birbiriyle ilişkili değişkenler olduğunu ifade etmektedirler. Akandere ve diğerleri (2009, s. 30) ve Pozo ve diğerleri (2014, s. 452) annelerin yaşam doyum düzeylerinin gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını ancak; babalardan gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduklarını ifade etmektedirler. Aylık gelir düzeyi artışı, sosyal destek sistemlerine ulaşım ve yetersizliği olan çocuğa sunulacak hizmetler açısından bakıldığında yaşam doyum düzeyini olumlu bir şekilde etkilemesi beklenmektedir. Gerçekleştirilen bu araştırmada ebeveynlerin aylık gelir düzeyi ile yaşam doyum düzeyleri arasında herhangi bir fark bulunmaması, ebeveynlerin eğitim düzeyi değişkenine benzer şekilde katılımcıların daha yetersizlik durumuna uyum aşamasına geçmemiş olmalarıyla açıklanabilir.

Bu araştırmada çocukların cinsiyet, yaş ve yetersizlik tanılarına göre ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinde anlamlı bir fark bulunamamıştır. İlgili alanyazında yapılan araştırmalar incelendiğinde; ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin gelişimsel yetersizlik tanılı çocuklarının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir (Akandere vd., 2009, s. 30; Huang vd., 2014, s. 179; Karande ve Kulkarni, 2009, s. 101; Perumal vd., 2014, s. 794). Bu araştırmadan elde edilen bulgular, bu açıdan ilgili alanyazındaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerinde olduğu gibi, çocuğun cinsiyetinin ilgili değişkenlerin düzeyini etkilememesine benzer

gerekçeler sunularak yaşam doyumu düzeyinin de cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemiş olması açıklanabilir. Bunun yanı sıra, küçük yaşlardaki gelişimsel yetersizlik tanılı çocukların ebeveynlerinin, toplumsal cinsiyet rolleri gibi çocuğun ilerleyen yıllarda cinsiyetle bağlantılı davranış özelliklerine ve rol farklılaşmalarına henüz odaklanmıyor oluşlarıyla açıklanabilir. Çocuğun yetersizliğinden dolayı, sosyal anlamda yaşayacağı problemler açısından daha erken bir dönemde olunması, ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri üzerinde çocuklarının cinsiyetinin anlamlı bir fark etkisi yaratmamasına neden olabilir.

Çocuk yaşı değişkeni ile ilgili olarak, Meral ve diğerleri (2013, s. 240) gerçekleştirdikleri araştırmada, aile yaşam kalitesi ile çocuğun yaşı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtirken, Huang ve diğerleri (2014, s. 179), Karande ve Kulkarni (2009, s. 101) ile Pozo ve diğerleri (2014, s. 452) yaptıkları çalışmalarda ebeveyn yaşam doyum düzeyi ile çocuk yaşı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını rapor etmektedirler. Bu araştırmada çocuk yaşı ile ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri arasında herhangi bir ilişkinin saptanmamış olması çocukların aynı gelişim döneminde bulunmaları ve yaşlarının birbirlerine çok yakın olması ile açıklanabilir.

Bu araştırmada, ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri gelişimsel yetersizliği olan çocuklarının yetersizlik tanı türlerine göre de anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. İlgili alanyazın incelendiğinde, Karande ve Kulkarni (2009, s. 101) ile Lee ve diğerleri (2009, s. 236) gerçekleştirdikleri araştırmalarda çocuklarının yetersizlik tanı türleri ile ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri arasında herhangi bir ilişki olmadığını saptamışlardır. Bu araştırmada çocukların tanı türüne göre anlamlı bir fark çıkmaması, çocukların erken gelişim döneminde ebeveynlerine olan bağımlılıklarının diğer dönemlere oranla daha yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin sosyal destek algıları, ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin yaşları ile sosyal destek algıları arasında da anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. İlgili alanyazında kısıtlı sayıda gerçekleştirilen araştırmalarda bu değişkenler arasındaki ilişki değerlendirilmiş; bu araştırmadan elde edilen bulgulara benzer biçimde ebeveynlerin sosyal destek algılarının eğitim düzeyine, cinsiyete ve yaşa göre farklılaşmadığı ifade edilmiştir (Hall, 2012, s. 129; Karpat ve Girli, 2012, s. 81; Kırbas ve Özkan, 2013, s. 176).

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, sosyal destek düzeyinin aylık gelir düzeyi artıkça paralel bir şekilde arttığını göstermektedir. Bu, ülkemizde yetersizliği olan çocuklara ve ebeveynlerine sunulan özel eğitim ve psikolojik desteklere ulaşımın büyük bir bölümüne çeşitli ücretler verilerek erişilebiliyor olmasıyla açıklanabilir.

Bunun yanı sıra, bu çalışmanın bulguları, ebeveynlerin sosyal destek algı düzeylerinin yetersizliği olan çocuklarının cinsiyeti, yaşı ve tanı türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı göstermiştir. Ben-Zur, Duvdevany ve Lury (2005, s. 60) gerçekleştirdikleri araştırmada ebeveynlerin sosyal destek algıları ile çocuklarının yaşları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ifade etmişlerdir. Coşkun ve Akkaş (2009, s. 224) çalışmalarında yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sahip oldukları sosyal destek algılarının çocuklarının cinsiyet türüne göre anlamlı olarak farklılaşmadığını rapor etmişlerdir. Bunun yanı sıra, çocukların yetersizlik tanı türlerine göre ebeveynlerin sosyal destek algıları ve bu destekten memnun olma düzeylerinin Kaner'in (2004) gerçekleştirdiği araştırmasında da belirtildiği gibi yetersizliğin doğası gereği farklılaşması beklenmektedir. Ancak, bu araştırmada buna benzer bir fark saptanmamıştır. Bu, çalışmada yer alan çocukların yaş aralıklarının 15 ile 71 ay arasında olması ve normal gelişim gösteren akranlarıyla aralarındaki gelişimsel farkın henüz açılmamış olmasıyla açıklanabilir. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin çocuklarındaki yetersizlik durumu karşısında sergiledikleri tepkileri açıklayan modellerin sunduğu kuramsal açıklamalardan yola çıkılarak, çocukların daha yeni tanı almış olmalarının ebeveynlerin bu değişkenlere ilişkin algılarının birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmamasına neden olabileceği kestiriminde bulunulabilir. Yani ebeveynler yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın getirdiği psikolojik problemlerle başa çıkma ve kendilerini bu yeni duruma uyarlamada tanının doğasının getirdiği nüanslar ölçüsünde ayrışmamış

olabilirler. Ebeveynlerin gözüyle çocuklarının hangi tür yetersizliğe sahip olmasından çok bir yetersizlik durumlarının var olması önemli bir etken olabilir. Normal gelişim gösteren aynı yaş grubundaki çocukların ebeveynleriyle yapılacak bir karşılaştırma çalışması ile bu bulgu daha derinlemesine bir şekilde ortaya konulabilir.

Ebeveyn öz yeterliği değişkeniyle ilgili olarak yapılan demografik değişkenlere yönelik analizler yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik algı düzeylerinin ebeveynlerin eğitim düzeyleri, cinsiyetleri ve gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, benzer biçimde ebeveynlerin öz yeterlik algıları ile yaşları arasında da bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara benzer biçimde MacInnes (2009) ve Telef (2013, s. 42) de gerçekleştirdikleri çalışmada ebeveyn öz yeterliğinin cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını ifade etmektedirler. Bu araştırmada ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmamış olması, elde edilen verilerin büyük bir kısmının anne-baba çiftlerinden toplanmasıyla açıklanabilir. Bu araştırma sürecinde 72 anne-baba çiftinden veri toplanmıştır. Çiftlerin benzer problemleri beraber yaşıyor olmaları ve benzer toplumsal ortamları paylaşıyor olmaları sebebiyle öz yeterlik düzeyleri de birbirine yakınlaşmış olabilir.

Alanyazında yaş değişkeni ile ilgili olarak gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde, Coleman ve Karraker (2000, s. 21) ebeveynlerin yaşı ile ebeveyn öz yeterliği düzeyi arasında herhangi bir ilişki olmadığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, Al-Kandari ve Al-Qashan (2010, s. 34) araştırmalarında ebeveyn öz yeterliği ile ebeveynlerin yaşları arasında bir ilişki olmadığını belirtmektedirler. Bu araştırmada ebeveyn öz yeterliği ile ebeveynlerin yaşları arasında herhangi bir ilişkinin bulunmuyor oluşu, ebeveynlerin ebeveynlik deneyimlerinden daha çok çocuklarının bir yetersizliğe sahip olmasıyla açıklanabilir.

Bu çalışmada, ebeveynlerin eğitim ve aylık gelir düzeyleri ile ebeveyn öz yeterliği arasındaki ilişkiye bakıldığında, ebeveyn öz yeterliğinin bu değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Sanders ve Woolley (2005, s. 70), Coleman ve Karraker (2000, s. 21) ve Telef (2013, s. 42) de yaptıkları araştırmalarda, ebeveyn öz yeterliğinin ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını ifade etmektedirler. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, ilgili alanyazınla bu açıdan bir uyum içerisindedir. Fakat, öz yeterlik kavramıyla ilişkili kuramsal çerçeveye bakıldığında, eğitim almanın öz yeterlik için önemli bir kaynak olduğu görülmektedir (Barlow vd., 2006, s. 59; Williams vd., 2005, s. 109). Bu araştırmada ebeveyn öz yeterliği düzeyinin ebeveynlerin eğitim ve aylık gelir düzeylerine göre farklılaşmamış olması, yetersizliğe sahip bir çocuğa anne-babalık yapmanın belli bir beceri alanına özgü bir öz yeterlik çeşidi olmasıyla açıklanabilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre; zihinsel yetersizlik tanısı olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik düzeyleri diğer yetersizlikler grubunda bulunan ve genel olarak dil ve konuşma bozuklukları ve çoklu yetersizlik gibi tanıları olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik düzeylerinden daha yüksektir. Bu, Sameroff ve Fiese'nin (2000, s. 152) geliştirdiği transaksyonel model kapsamında erken çocuklukta gelişimi çevresel etmenlerle açıkladıkları yazılarında da açıklandığı gibi; ebeveynin yeterliklerinin çocuğuyla etkileşim içinde bulunduğu transaksyonel süreçten etkilenmiş olmasıyla açıklanabilir. Yani, gelişimsel yetersizlik tanısı olan çocuk, anne-babasıyla olan etkileşiminde, onların ebeveynlikle ilgili başarılı davranışlarını yeterince pekiştiremediğinden, anne-babanın çocuğuna ebeveynlik yapmasına yönelik yeterlik duygusu gelişmiyor olabilir. Yalnızca zihinsel yetersizlik tanısı olan çocukların, dil konuşma bozukluğu ve çoklu yetersizlik tanısı olan çocuklara oranla ebeveynleriyle daha etkili ve nitelikli ilişki kurma şanslarının varlığı ebeveyn öz yeterliğini geliştiren bir etmen rolü üstlenmiş olabilir.

Yaşam doyumunu ve öz yeterlik arasındaki ilişkilere bakıldığında, öz yeterlik değişkeninin yaşam doyumunu yordayan oldukça önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Barlow ve diğerleri (2006, s. 59) ve Williams ve diğerleri (2005, s. 109) gerçekleştirdikleri araştırmalarda, ebeveyn öz yeterliği düzeyini arttırmak için sundukları müdahale programının etkililiğini ebeveynlerin çalışma sonrasında yaşam doyum düzeylerindeki artışla test etmişlerdir. Yukarıda sözü edilen çalışmaların her ikisinde de

müdahale programına katılan ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerindeki artışla beraber yaşam doyum düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir.

Davis ve Gavidia-Payne (2009, s. 159) gerçekleştirdikleri çalışmada, profesyonellerce sunulan sosyal desteklerin ailelerin yaşam doyumunun en önemli yordayıcısı olduğunu belirtmektedirler. Duvdevany ve Abboud (2003, s. 268) da çalışmalarında uzmanların sunduğu sosyal desteklerin yaşam doyumunu artırdığını ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra, Cappe ve diğerleri (2011, s. 1285) yaşam doyumunu ile sosyal destek değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını ifade etmektedirler. Öz yeterlik düzeyinin geliştirilmesine yönelik müdahale programlarının etkililiğinin incelendiği araştırmalara benzer şekilde sosyal destek de doğrudan müdahalelerle geliştirilebilir bir değişkendir. Smith ve diğerleri (2012, s. 1819) gerçekleştirdikleri araştırmada annelere sunulan sosyal desteğin yaşam doyum düzeylerini etkili bir şekilde geliştirdiğini belirlemişlerdir. Cho ve Hong (2013, s. 234) de çalışmalarında sosyal desteğin yalnızca yaşam doyumunu geliştirmediğini, bununla birlikte stres düzeyini de azalttığını ifade belirtmektedirler. Yaşam doyumunu, bireyin bir bütün olarak yaşam kalitesinin gelişiminin derecesi şeklinde ifade edilmektedir (Veenhoven, 1996, s. 51).

Okulöncesi dönemde gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin sosyal destek ve öz yeterlik algılarını azaltan ve bağıntılı bir şekilde yaşam doyum düzeyini de olumsuz etkileyen bir etmen olduğu söylenebilir. Öz yeterlik değişkeninin sosyal desteğe göre yaşam doyum düzeyini daha yüksek bir oranda yordaması, ebeveynlerin yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmayla ilgili problemleri öncelikle kendilerine ait bir sorun şeklinde algıladıklarını göstermektedir. Sunulan sosyal destekler işleri kolaylaştırmanın yanı sıra ebeveynlerin yaşam doyumları, öncelikle bu problemlerle başa çıkmaya ilişkin kendi yapabileceklerine duydukları inanç tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla ebeveyn öz yeterliği, doğrudan müdahalelerle artırılabilir bir değişken olarak özel eğitim alanında çalışan kişiler tarafından ailelerin çocuklarının eğitim süreçlerine katılmalarında ve gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın neden olduğu problemlerle başa çıkmada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir kavramdır.

Sonuçta bu araştırmada okulöncesi dönemde gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik, sosyal destek ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, katılımcı ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri üzerinde sırasıyla öz yeterlik ve sosyal destek algı düzeylerinin oldukça önemli iki değişken olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, genellikle değişkenlerden üçünün de çocukların cinsiyeti yaşı ve tanı türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı yönündedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, aynı tanı grubunda okulöncesi, okul çağı, ergenlik ve yetişkinlik döneminde bulunan gelişimsel yetersizlik tanılı kişilerin ebeveynleriyle bu değişkenler kapsamında yapılacak araştırmalar ile belli bir yetersizlik grubunda yer alan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik ve sosyal destek algıları ile yaşam doyum düzeyleri gelişim dönemleri bağlamında karşılaştırmalı bir şekilde incelenebilir.

Yaşam doyumunu, öz yeterlik ve sosyal destek değişkenleri aracılığıyla geliştirilebilen bir değişken olduğu için; özellikle psikolojik desteğe ulaşmanın kısıtlı olduğu yerlerde yapılacak öz yeterlik ve sosyal destek etkinlikleriyle ebeveynler psikolojik olarak desteklenebilirler. Özel eğitim alanında çalışanlar bu tür müdahalelerin nasıl sunulacağıyla ilgili verilen eğitimlere katılarak mesleki yeterliklerini geliştirebilirler.

Kaynakça

- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 23-32.
- Al-Kandari, H. Y. ve Al-Qashan, H. (2010). Maternal self-efficacy of mothers of children with intellectual developmental disabilities down syndrome, and autism in Kuwait. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 27, 21-39. doi:10.1007/s10560-009-0189-6
- Allik, H., Larsson, J. O. ve Smedje, H. (2006). Health-related quality of life in parents of school-age children with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Health and Quality of Life Outcomes*, 4(1), 1-8. doi:10.1186/1477-7525-4-1
- Baker, B. L., Blacher, J. ve Olsson, M. B. (2005). Preschool children with and without developmental delay: Behaviour problems, parents' optimism and well-being. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(8), 575-590. doi:10.1111/j.1365-2788.2005.00691.x
- Barlow, J., Powell, L. ve Gilchrist, M. (2006). The influence of the training and support programme on the self-efficacy and psychological well-being of parents of children with disabilities: A controlled trial. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 12(1), 55-63. doi:10.1016/j.ctcp.2005.02.005
- Ben-Zur, H., Duvdevany, I. ve Lury, L. (2005). Associations of social support and hardiness with mental health among mothers of adult children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 54-62. doi:10.1111/j.1365-2788.2005.00662.x
- Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, O., Özer, N. G., Keleş, B., Yalçın, E. ve Semra, B. O. (2014). Engelli yakınlarına verilen "stresle baş etme ve yaşam doyumunu artırma" eğitiminin etkinliğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 610-621.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cappe, E., Wolff, M., Bobet, R. ve Adrien, J. L. (2011). Quality of life: A key variable to consider in the evaluation of adjustment in parents of children with autism spectrum disorders and in the development of relevant support and assistance programmes. *Qual Life Res*, 20, 1279-1294.
- Cavkaytar, A., Aksoy, V. ve Ardiç, A. (2014). Ebeveyn öz yeterlik ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının güncellenmesi. *International Journal of Educational Sciences*, 4(1), 69-76.
- Cho, K. S. ve Hong, E. J. (2013). A path analysis of the variables related to the quality of life of mothers with disabled children in Korea. *Stress and Health*, 29, 229-239. doi:10.1002/smi.2457
- Coleman, P. K. ve Karraker, K. H. (2000). Parenting self efficacy among mothers of school-age children: conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49(1), 13-24. <http://www.jstor.org/stable/585698> adresinden erişildi.
- Coleman, P. K. ve Karraker, K. H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24(2), 126-148.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.
- Darling, C. A., Senatore, N. ve Strachan, J. (2012). Fathers of children with disabilities: Stress and life satisfaction. *Stress and Health*, 28, 269-278. doi:10.1002/smi.1427
- Davis, K. ve Gavidia-Payne, S. (2009). The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 34(2), 153-162. doi:10.1080/13668250902874608
- Deniz, M. E., Dilmaç, B. ve Arıca, O. T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Diener, E. E. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.

- Diken, I. H. (2007). Turkish mothers' self-efficacy beliefs and styles of interactions with their children with language delays. *Early Child Development and Care*, 179(4), 425-436.
- Duvdevany, I. ve Abboud, S. (2003). Stress, social support and well-being of Arab mothers of children with intellectual disability who are served by welfare services in northern Israel. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, 264-272.
- Eapen, V., Crncec, R., Walter, A. ve Ping Tay, K. (2014). Conceptualisation and development of a quality of life measure for parents of children with autism spectrum disorder. *Autism Research and Treatment*, 1(1), 1-11. doi:10.1155/2014/160783
- Ende İnce, Z. ve Güdücü Tüfekçi, F. (2015). Evaluation of marital adjustment and life satisfaction in parents with children with disabilities and determination of the affecting factors. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 4(1), 102-112.
- Gottlieb, B. H. (1983). Social support as a focus for integrative research in psychology. *American Psychologist*, 38(3), 278-287.
- Guimond, A., Moore, H., Aier, D., Maxon, E. ve Diken, I. (2005). *Parental self-efficacy instrument for children with disabilities (PSICD): Short version* (Unpublished scale). Tempe AZ: Arizona State University.
- Hall, H. R. (2012). Families of children with autism: Behaviors of children, community support and coping. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 35(2), 111-132. doi:10.3109/01460862.2012.678263
- Huang, Y. P., Chang, M. Y., Chi, Y. L. ve Lai, F. C. (2014). Health-related quality of life in fathers of children with or without developmental disability: The mediating effect of parental stress. *Qual Life Res*, 23, 175-183. doi:10.1007/s11136-013-0469-7
- Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan ana-babaların stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Kaner, S. (2010). Yenilenmiş ana-baba sosyal destek ölçeği'nin psikometrik özellikleri. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 15-29.
- Karande, S. ve Kulkarni, S. (2009). Quality of life of parents of children with newly diagnosed specific learning disability. *J Postgrad Med*, 55, 97-103. doi:10.4103/0022-3859.52839
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karpat, D. ve Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anne-babalarının yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 13(2), 69-85.
- Kırbaş, Z. Ö. ve Özkan, H. (2013). Assessment of the family function perception and social support levels of mothers of children with Down syndrome. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 3(3), 171-180. doi:10.5222/buchd.2013.171
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Krauss, M. W. ve Seltzer, M. M. (1993). Current well-being and future plans of older caregiving mothers. *The Irish Journal of Psychology*, 14(1), 48-63. doi:10.1080/03033910.1993.10557914
- Lee, G. K., Lopata, C., Volker, M. A., Thomeer, M. L., Nida, R. E., Toomey, J. A., ... Smerbeck, A. M. (2009). Health-related quality of life of parents of children with high-functioning autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(4), 227-239. doi:10.1177/108835760934737127-239
- Lloyd, T. J. ve Hastings, R. (2009). Hope as a psychological resilience factor in mothers and fathers of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(12), 957-968. doi:10.1111/j.1365-2788.2009.01206.x
- Maclnnes, L. K. (2009). *Parenting self-efficacy and stress in mothers and father of children with Down syndrome*. Burnaby, BC, Canada: Simon Fraser University.

- Meral, B. F., Cavkaytar, A., Turnbull, A. P. ve Wang, M. (2013). Family quality of life of Turkish families who have children with intellectual disabilities and autism. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38(4), 233-246. doi:10.1177/154079691303800403
- Migerode, F., Maes, B., Buysse, A. ve Brondeel, R. (2012). Quality of life in adolescents with a disability and their parents: The mediating role of social support and resilience. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 24, 87-503. doi:10.1007/s10882-012-9285-1
- Montigny, F. ve Lacharite, C. (2005). Perceived parental efficacy: concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 49(4), 387-396. doi:10.1111/j.1365-2648.2004.03302.x
- Myers, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Özer, M. ve Karabulut, Ö. Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Geriatry*, 6(2), 72-74.
- Perumal, V., Veeraraghavan, V. ve Prakash Lekhra, O. (2014). Quality of life in families of children with autism spectrum disorder in India. *Journal of Pharmacy Research*, 8(6), 791-797.
- Pozo, P., Sarriá, E. ve Brioso, A. (2014). Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: a double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(5), 442-458. doi:10.1111/jir.12042
- Sameroff, A. J. ve Fiese, B. H. (2000). Transactional regulation: The developmental ecology of early intervention. J. P. Shonkoff ve S. J. Meisels (Ed.), *Handbook of early childhood intervention* içinde (s. 135-159). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sanders, M. R. ve Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: Care, Health & Development*, 31(1), 65-73. doi:10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x
- Selçukoğlu, Z. (2001). *Araştırma görevlilerinde tükenmişlik düzeyi ile yalnızlık düzeyi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Smith, L. E., Greenberg, J. S. ve Seltzer, M. M. (2012). Social support and well-being at mid-life among mothers of adolescents and adults with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disabilities*, 42, 1818-1826. doi:10.1007/s10803-011-1420-9
- Stein, S. J. ve Book, H. E. (2003). *EQ: Duygusal zekâ ve başarının sırrı*. Özgür Yayınları.
- Telef, B. B. (2013). Engelli çocuga sahip ebeveynlerin öz-yeterliklerinin ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 33-49.
- Veenhoven, R. (1996). Happy life-expectancy. *Social Indicators Research*, 39(1), 1-58. doi:10.1007/BF00300831
- Williams, H. L., Cullen, L. A. ve Barlow, J. H. (2005). The psychological well-being and self-efficacy of carers of children with disabilities following attendance on a simple massage training and support programme: A 12-month comparison study of adherers and non-adherers. *Complementary Therapies in Medicine*, 13(2), 107-114. doi:10.1016/j.ctim.2005.03.007
- Yetim, Ü. (1993). Life satisfaction: A study based on the organization of personal projects. *Social Indicators Research*, 29(3), 277-289. doi:10.1007/BF01079516